AQLIY RIVOJLANISHIDA NUQSONLARI BO‘LGAN BOLALARDA LOR KASALLIKLARINI ERTA ANIQLASH VA KLINIK KECHISH XUSUSIYATLARI

Sodiqova Lola Nasri qizi
Buxoro davlat tibbiyot instituti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23318845

Annotatsiya

Aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda quloq, burun va tomoq kasalliklarini erta aniqlash zamonaviy pediatriya va otorinolaringologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu bolalarda kasallik belgilarini mustaqil ifodalash va tibbiy tekshiruvlarda hamkorlik qilish bilan bog‘liq qiyinchiliklar tashxislash jarayoniga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Eshitish qobiliyatining pasayishi, o‘rta quloq kasalliklari, adenoid vegetatsiyalar, rinit va halqum patologiyalari bolaning muloqot imkoniyatlari, uyqusi hamda kundalik faolligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli mavjud. Mazkur maqolada mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar hamda klinik tavsiyalar asosida aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda LOR kasalliklarini erta aniqlashning ahamiyati, klinik kechish xususiyatlari va zamonaviy diagnostika usullari tahlil qilinadi. Otorinolaringologik ko‘rik, audiologik skrining, timpanometriya va individual diagnostik yondashuvning o‘rni yoritiladi. Kompleks va multidisiplinar yondashuv ushbu toifadagi bolalarda tibbiy yordam sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: aqliy rivojlanish, bolalar, LOR kasalliklari, erta tashxislash, eshitish buzilishi, otit, adenoid vegetatsiyalar, audiologik skrining, timpanometriya.

Аннотация

Ранняя диагностика заболеваний уха, носа и горла у детей с нарушениями интеллектуального развития является важным направлением современной педиатрии и оториноларингологии. Трудности самостоятельного выражения жалоб и сотрудничества при медицинском обследовании могут осложнять своевременное выявление заболеваний у данной категории детей. Снижение слуха, заболевания среднего уха, аденоидные вегетации, ринит и патология глотки способны отрицательно влиять на коммуникацию, сон и повседневную активность ребёнка. В статье на основе анализа научной литературы и клинических рекомендаций рассматриваются значение раннего выявления ЛОР-заболеваний, особенности их клинического течения и современные диагностические подходы у детей с нарушениями интеллектуального развития. Особое внимание уделяется оториноларингологическому осмотру, аудиологическому скринингу, тимпанометрии и индивидуализации диагностического процесса. Комплексный междисциплинарный подход может способствовать повышению качества медицинской помощи данной категории пациентов.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, дети, ЛОР-заболевания, ранняя диагностика, нарушения слуха, отит, аденоидные вегетации, аудиологический скрининг, тимпанометрия.

Abstract

Early detection of ear, nose, and throat (ENT) disorders in children with intellectual developmental disabilities is an important area of modern pediatrics and otorhinolaryngology. Difficulties in communicating symptoms and cooperating during medical examinations may complicate timely diagnosis in this population. Hearing impairment, middle ear disorders, adenoid hypertrophy, rhinitis, and pharyngeal diseases may adversely affect communication, sleep, and daily functioning. This review

examines the importance of early ENT assessment, clinical presentation, and contemporary diagnostic approaches in children with intellectual developmental disabilities, drawing on scientific literature and clinical recommendations. Particular attention is given to otorhinolaryngological examination, audiological screening, tympanometry, and individualized diagnostic strategies. A comprehensive, multidisciplinary approach may contribute to improved healthcare quality and timely management of ENT disorders in this population.

Keywords: intellectual developmental disabilities, children, ENT disorders, early diagnosis, hearing impairment, otitis media, adenoid hypertrophy, audiological screening, tympanometry.

Kirish

Bolalarda LOR a’zolari kasalliklari eshitish, nafas olish, yutish, nutq va kommunikativ rivojlanish bilan uzviy bog‘liq. Ushbu tizim kasalliklarini o‘z vaqtida aniqlash va to‘g‘ri davolash bolaning jismoniy holati hamda ijtimoiy moslashuvini qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega. Aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda esa otorinolaringologik patologiyalarni aniqlash va baholash individual yondashuvni talab qiladi.

Mazkur bolalarda og‘riq, quloq bitishi, eshitishning pasayishi yoki burun orqali nafas olish qiyinlashishi kabi simptomlarni ifodalash imkoniyati turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli kasallikning dastlabki belgilari ba’zan xulq-atvor o‘zgarishi, uyqu buzilishi, tovushlarga javobning pasayishi yoki ovqatlanishdagi qiyinchiliklar orqali namoyon bo‘ladi. Bunday belgilar o‘ziga xos bo‘lmagani sababli ularni faqat klinik kuzatuv asosida talqin qilish yetarli emas.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining eshitish salomatligiga bag‘ishlangan hisobotida eshitish kasalliklarini profilaktika qilish, erta aniqlash va tegishli yordam bilan ta’minlash integratsiyalashgan tibbiy xizmatning muhim yo‘nalishlari sifatida ko‘rsatilgan [1]. Amerika Pediatriya akademiyasining 2023-yildagi klinik hisobotida ham chaqaloqlik davridan keyin eshitish holatini muntazam kuzatish, klinik shubha mavjud bo‘lganda obyektiv tekshiruvlarni o‘tkazish zarurligi ta’kidlangan [2].

Shu nuqtayi nazardan, aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda LOR kasalliklarini erta aniqlash, ularning klinik kechishini baholash va individual diagnostik algoritmlarni qo‘llash muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda LOR kasalliklarini erta tashxislashning dolzarbligi bir nechta omillar bilan belgilanadi.

Birinchidan, eshitish qobiliyatining pasayishi bolaning nutqni qabul qilishi, atrofdagilar bilan muloqot qilishi va ta’lim jarayonida ishtirok etishiga qo‘shimcha to‘siqlar yaratishi mumkin. Eshitishdagi o‘zgarishlarni mavjud rivojlanish xususiyatlaridan farqlash uchun maxsus audiologik tekshiruvlar zarur [2].

Ikkinchidan, o‘rta quloqning yallig‘lanish kasalliklari va sekretor otit ayrim hollarda yaqqol og‘riqsiz kechishi mumkin. Bunday vaziyatlarda eshitishdagi o‘zgarishlar yoki ota-onaning kuzatuvlari kasallikni aniqlash uchun muhim signal bo‘lib xizmat qiladi. Amerika Pediatriya akademiyasi eshitish bilan bog‘liq xavotirlar mavjud bo‘lganda obyektiv tekshiruv va zaruratga ko‘ra audiologga yo‘llashni tavsiya etadi [2].

Uchinchidan, adenoid vegetatsiyalar va surunkali burun patologiyalari burun orqali nafas olish, uyqu sifati va kunduzgi faollikka ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bolalarda bunday belgilarni o‘z vaqtida baholash tegishli davolash taktikasini tanlashga yordam beradi.

To‘rtinchidan, tekshiruv usullarini bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish talab etiladi. Ayrim bolalarda xulqiy audiometriya ishonchli natija bermasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda

audiologik mutaxassis tomonidan obyektiv tekshiruvlar, jumladan, eshitishning miya ustuni chaqirilgan javoblari tekshiruvi ko‘rib chiqiladi [2].

Demak, mavzuning dolzarbligi LOR kasalliklarini faqat simptomlar paydo bo‘lganda emas, balki muntazam profilaktik kuzatuv va xavf belgilarini baholash orqali erta aniqlash zarurati bilan belgilanadi.

Eshitish buzilishlarini erta aniqlashning ahamiyati

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining World Report on Hearing hisobotida eshitish salomatligini saqlash uchun profilaktika, skrining, tashxislash va reabilitatsiyani o‘zaro bog‘langan tizim sifatida tashkil etish zarurligi qayd etilgan [1]. Hisobotda eshitish bo‘yicha xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va erta aralashuvni ta’minlashga alohida e’tibor qaratilgan.

Bower va hammualliflar tomonidan Amerika Pediatriya akademiyasi nomidan tayyorlangan 2023-yilgi klinik hisobotda eshitish qobiliyatidagi o‘zgarishlarni aniqlash faqat yangi tug‘ilgan chaqaloqlar skriningi bilan cheklanmasligi kerakligi ta’kidlangan. Mualliflar ota-onaning xavotirlari, bolaning rivojlanish bosqichlari va obyektiv tekshiruv natijalarini birgalikda baholashni tavsiya etadilar [2].

Aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda ushbu yondashuv ayniqsa muhim, chunki eshitishdagi o‘zgarishlar bolaning kundalik xatti-harakati yoki muloqot imkoniyatlaridagi o‘zgarishlar bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, bunday belgilar eshitish buzilishining aniq isboti hisoblanmaydi. Tashxis tegishli audiologik tekshiruvlar asosida tasdiqlanishi lozim.

O‘rta quloq kasalliklari va klinik kechish xususiyatlari

O‘rta quloq kasalliklari bolalarda eshitish qobiliyatining vaqtinchalik yoki davomli pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Xususan, o‘rta quloqda suyuqlik to‘planishi bilan kechuvchi sekretor otit har doim ham kuchli og‘riq yoki isitma bilan namoyon bo‘lmaydi. Shu bois kasallikni aniqlashda otoskopiya va zaruratga ko‘ra timpanometriya muhim o‘rin tutadi.

Rosenfeld va hammualliflarning o‘rta quloqdagi suyuqlik bilan kechuvchi otitni tashxislash va boshqarishga bag‘ishlangan klinik qo‘llanmasida tashxisni klinik belgilar bilan bir qatorda quloq pardasi holati va o‘rta quloq funksiyasini baholash orqali aniqlashtirish zarurligi ko‘rsatilgan [3]. Mualliflar eshitish va kommunikativ rivojlanish xavfi mavjud bolalarda kuzatuv hamda tegishli yo‘llanmalarning ahamiyatini ta’kidlaydilar.

Ushbu tavsiyalar aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda ham individual kuzatuv va eshitish holatini baholash zarurligini asoslaydi. Biroq kasallikning aynan shu guruhdagi bolalarda qanchalik tez-tez uchrashi yoki og‘irroq kechishini aniqlash uchun maxsus klinik tadqiqotlar natijalari talab etiladi.

Burun va burun-halqum kasalliklarining ahamiyati

Adenoid vegetatsiyalar, rinit va boshqa yuqori nafas yo‘llari kasalliklari burun orqali nafas olishni qiyinlashtirishi, uyqu buzilishlari va kunduzgi noqulayliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Adenoid to‘qimaning kattalashishi eshitish nayining faoliyatiga ta’sir ko‘rsatgan hollarda o‘rta quloq ventilyatsiyasi ham buzilishi mumkin.

Shu sababli xurrak otish, doimiy burun bitishi, og‘iz orqali nafas olish yoki takrorlanuvchi quloq kasalliklari kuzatilganda otorinolaringologik tekshiruv o‘tkazish maqsadga muvofiq. Zarurat bo‘lsa, burun-halqum endoskopiyasi kabi instrumental usullardan foydalaniladi.

Bunday bolalarda tekshiruv jarayonini bolaning sezgirligi, muloqot imkoniyati va hamkorlik darajasiga moslashtirish muhim. Tekshiruvga tayyorlash, ota-onaning ishtiroki va sodda tushuntirishlar diagnostika sifatini oshirishga yordam berishi mumkin.

Zamonaviy diagnostika usullari

LOR kasalliklarini erta aniqlashda anamnez yig‘ish, otoskopiya va burun-halqumni klinik tekshirish asosiy bosqichlarni tashkil etadi. Eshitish holatini baholashda esa bolaning yoshiga va tekshiruvda ishtirok etish imkoniyatiga mos usul tanlanishi kerak.

Timpanometriya o‘rta quloqning funksional holati haqida ma’lumot beradi. Otoakustik emissiya ichki quloqdagi tashqi tukli hujayralar faoliyatini baholashda qo‘llanadi. Xulqiy audiometriya ishonchli bajarilmasa, mutaxassis eshitishning miya ustuni chaqirilgan javoblari tekshiruvini tavsiya qilishi mumkin [2].

Shuni ta’kidlash kerakki, skrining tekshiruvi yakuniy tashxis o‘rnini bosa olmaydi. Skrining natijasi shubhali bo‘lsa yoki ota-onaning xavotiri saqlanib qolsa, to‘liq audiologik baholash talab qilinadi.

Kompleks va multidisiplinar yondashuv

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti quloq va eshitish salomatligi xizmatlarini umumiy sog‘liqni saqlash tizimiga integratsiyalashni tavsiya etadi [1]. Bu yondashuv birlamchi tibbiy yordam, ixtisoslashgan otorinolaringologik tekshiruv va zarur hollarda reabilitatsiya xizmatlari o‘rtasidagi hamkorlikni nazarda tutadi.

Aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda pediatr, otorinolaringolog, audiolog va bolaning rivojlanishi bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislarning hamkorligi tashxislash jarayonini takomillashtirishga yordam beradi. Ota-onaning kuzatuvlari, oldingi tekshiruvlar natijalari va bolaning individual ehtiyojlari birgalikda hisobga olinishi lozim.

Adabiyotlar tahlili LOR kasalliklarini erta aniqlashda muntazam kuzatuv, obyektiv audiologik tekshiruvlar va individual yondashuvning ahamiyatini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda LOR patologiyalarining tarqalishi, klinik kechishi va diagnostik algoritmlarning samaradorligini aniq baholash uchun mahalliy klinik ma’lumotlarga asoslangan qo‘shimcha tadqiqotlar zarur.

Xulosa

Ilmiy adabiyotlar tahlili aqliy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarda LOR kasalliklarini erta aniqlash bolaning eshitish, kommunikativ rivojlanish va kundalik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Kasallik belgilarini ifodalashdagi qiyinchiliklar sababli tashxislash faqat shikoyatlarga asoslanmasdan, klinik ko‘rik va yoshga mos instrumental tekshiruvlarni ham qamrab olishi kerak.

Otoskopiya, timpanometriya va audiologik tekshiruvlardan maqsadli foydalanish, zaruratga ko‘ra qo‘shimcha instrumental diagnostika o‘tkazish hamda mutaxassislararo hamkorlik tibbiy yordam sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Kelgusida ushbu bolalarda LOR kasalliklarining klinik xususiyatlarini, xavf omillarini va erta tashxislash algoritmlarining samaradorligini o‘rganuvchi klinik tadqiqotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. World Report on Hearing. Geneva: World Health Organization; 2021. ISBN: 978-92-4-002048-1. Mavjud: https://www.who.int/publications/i/item/9789240020481
2. Bower C., Reilly B.K., Richerson J., et al. Hearing Assessment in Infants, Children, and Adolescents: Recommendations Beyond Neonatal Screening. Pediatrics. 2023;152(3):e2023063288. DOI: https://doi.org/10.1542/peds.2023-063288
3. Rosenfeld R.M., Shin J.J., Schwartz S.R., et al. Clinical Practice Guideline: Otitis Media with Effusion (Update). Otolaryngology–Head and Neck Surgery. 2016;154(1 Suppl):S1–S41. DOI: https://doi.org/10.1177/0194599815623467
4. Lieberthal A.S., Carroll A.E., Chonmaitree T., et al. The Diagnosis and Management of Acute Otitis Media. Pediatrics. 2013;131(3):e964–e999. DOI: https://doi.org/10.1542/peds.2012-3488